

10η ενότητα

ΓΝΩΡΙΖΩ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΟΥ

Σ' αυτή την ενότητα:

- Θα μάθουμε να διακρίνουμε τις **δευτερεύουσες** προτάσεις από τις **κύριες** και να αναγνωρίζουμε τις λειτουργίες τους μέσα στην περίοδο.
- Θα μελετήσουμε την **υποτακτική σύνδεση** των προτάσεων και τους συνδέσμους που χρησιμοποιούμε σε αυτήν.
- Θα προσπαθήσουμε να αναγνωρίσουμε το ρόλο των **σημείων στίξης** στο λόγο.
- Θα ασκηθούμε στη **χρήση λεξικών**.
- Θα μιλήσουμε και θα γράψουμε ο καθένας για **τον τόπο του και τον πολιτισμό του**.

1. Ελλάδα, Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, 2004
2. Ευγενία Φακίνου, Ελληνικό Πανόραμα, εκδ. Κέδρος, 1995

Κείμενο 1 Μάνη

Το Γύθειο, η Αρεόπολη, το Οίτιλο, ο Κάμπος, ο Κότρωνας και άλλα 270 χωριά και χωριουδάκια αποτελούν τη Μάνη. Έναν από τους πιο ιδιόρρυθμους και γοητευτικούς χώρους της πατρίδας μας.

Οι άνεμοι, που φυσούν σχεδόν ακατάπαυστα, και το βραχώδες έδαφος δεν αφήνουν τίποτα να φυτρώσει. Η ανατολική μόνο πλευρά της Μάνης έχει βελανιδιές, ελιές και αμπέλια. Στην υπόλοιπη κυριαρχούν οι φραγκοσυκιές. Η περιοχή κατοικείται συνεχώς από τα αρχαία χρόνια. Την εποχή του Βυζαντίου, μαζί με το Μιστρά και τη Μονεμβασιά, αποτελούσαν τα κυριότερα κάστρα. Στον αγώνα του 1821 οι Μανιάτες, άρχοντες και λαός, πήραν μέρος δείχνοντας εξαιρετική ανδρεία. Η γλώσσα, η φορεσιά, τα ήθη και τα έθιμα των παλιών Μανιατών περισσότερο συγγένευαν με τα νησιά, και ιδιαίτερα την Κρήτη, και λιγότερο με την υπόλοιπη Πελοπόννησο. Τα σπίτια της Μάνης –οι πύργοι, όπως ονομάζονται– μοιάζουν με πραγματικά φρούρια, καθώς έχουν μικροσκοπικά παράθυρα και πολλές «τουφεκήθρες». Αυτό ήταν απαραίτητο, επειδή η περιοχή ήταν πολύ εκτεθειμένη σε πειρατικές επιδρομές, αλλά και εξαιτίας των διαφορών που χώριζαν τις οικογένειες μεταξύ τους. Πολλοί οικισμοί της Μάνης έχουν κηρυχθεί «διατηρητέοι» και δεν επιτρέπεται ν' αλλάξει η εξωτερική όψη των σπιτιών. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα έθιμα του γάμου, της «αδελφοποίησης», της «βεντέτας», της ταφής, καθώς και τα μοιρολόγια.

Τα μοιρολόγια ήταν συνήθως στίχοι που σχεδίαζαν οι ίδιες οι γυναίκες της Μάνης – οι μοιρολογίστρες. Ήταν θρήνοι προορισμένοι να παινέσουν τον άνθρωπο που χάθηκε και να παρηγορήσουν τους ζωντανούς.

Η βεντέτα ή «γδικιωμός» ήταν η έχθρα που χώριζε κάποιες οικογένειες στη Μάνη κι έπαιρνε μορφή πολέμου, συχνά με πολλούς νεκρούς. Κρατούσε χρόνια, κι έφτανε αρκετές φορές να μη θυμούνται οι νεότεροι το λόγο που τους χώριζε από τους «εχθρούς» τους.

Ευγενία Φακίνου, *Ελληνικό Πανόραμα*, εκδ. Κέδρος, 1995

Ερωτήσεις κατανόησης

- 1** Τι είδους πληροφορίες μάς δίνει η συγγραφέας για τη Μάνη; • Συμπληρώστε τον πίνακα που ακολουθεί:

Φύση	Ιστορία	.....	.....	.....

- 2** Τι εικόνα σχηματίζουμε για την αρχιτεκτονική της περιοχής από το κείμενο;

Κείμενο 2 [Οι ξένοιαστες μέρες]

Από τα ανατολικά παράθυρα του σπιτιού μας έβλεπα κατάρτια, πανιά και πολύχρωμες σημαίες ν' ανεμίζουν πάνω απ' την κληματαριά. Όταν άσπριζε η κάμαρα κι έφεγγαν οι τοίχοι, τα ιστιοφόρα είχαν πια καβατζάρει τους πελώριους βράχους στην άκρη του κόλπου κι έρχονταν να φορτώσουν ξυλεία και ξυλοκάρβουνα. Έστεκαν να μαζέψουν τα πανιά μπροστά στο παράθυρο και χάνονταν κάτω από τις φουντωτές κρεβατίνες της πλατείας.

Στις μύτες των ποδιών εγώ τέντωνα το λαιμό μου για να τα δω να πλευρίζουνε, μα το περβάζι ήταν ψηλό. Δεν έφτανα. Κουβέντες δυνατές, φωναχτά παραγγέλματα, ο θόρυβος του κάβου, τρεχάματα, ζωηρές χαιρετούρες περνούσαν μέσα από τα κληματόφυλλα. Κι έτρεχα τότε στο γωνιακό υπνοδωμάτιο, έσπρωχνα ένα σκαμνί στο παράθυρο, μα μονάχα τη βάρκα μας κατάφερνα να δω, δεμένη στην ακροθαλασσιά, στο τέλος του κήπου.

Στρωμένος ψιλό ψιλό βότσαλο ο γιαλός γυάλιζε κι έλαμπε τις ηλιόλουστες μέρες, σκούραινε κι ασήμιζε μετά τις βροχές. Το Βασιλικό ήταν μια όμορφη θαλασσινή αγκαλιά που δεν την έφταναν τα πελαγίσια κύματα. Τα βράχια στην είσοδο του κόλπου έσπαζαν την ορμή του πόντου. Ένα μικρό φυσικό λιμάνι στο μεγάλο ναυτικό δρόμο από την Κωνσταντινούπολη για Πύργο, Βάρνα, Κωνσταντζα, Οδησό.

Από τα δυτικά παράθυρα του σπιτιού, πάνω από τις μουσμουλιές και τις συκιές του κήπου, έβλεπα αμπέλια, μπαχτσέδες, στάρια, κριθάρια και δασωμένες πλαγιές. Μαύριζε ο Παππιάς απ' τα ψηλά βαθύσκωτα δέντρα, μαύριζαν τα χωράφια μετά το θερισμό, πλούσια τα χώματα, πηχτά σαν τον πηλό. Βούλιαζαν οι ρόδες των κάρων που κουβαλούσαν από την άνοιξη τους μεγάλους κορμούς στις αποθήκες του πατέρα. Βούλιαζαν οι βοϊδάμαξες κι έτρεχαν απ' τα χωράφια οι συγχωριανοί να βοηθήσουν. Το καλοκαίρι πάλι, που στέριωνε το χώμα, κατέβαιναν βιαστικά και τριζάτα. Τρίζαν οι ρόδες στους άξονες, τρίζανε σιδερικά και ξύλα. [...]

Έπεφτε γρήγορα το φως και βγαίνουν οι μαυροντυμένες γυναίκες να ανάψουν τα καντήλια στα εξοχικά προσκυνητάρια. Μια μουρμουριστή προσευχή ερχόταν από τον κάμπο. Μέσα στο πρώτο σκοτάδι της νύχτας άκουγα τα βότσαλα που τα ξέσερνε το κύμα... ώσπου... με έπαιρνε σηκωτό ο πατέρας από το παράθυρο, να μ' ακουμπήσει κοιμισμένο στο κρεβάτι.

Οι ήχοι της θάλασσας, ήχοι του έξω κόσμου.

Οι ήχοι του κάμπου, ήχοι του χωριού μου.

Τον έξω κόσμο τον γνώρισα, τον έφαγα με το κουτάλι. Το χωριό μου όμως το έχασα, μα το φυλάω καλά στα βλέφαρα του νου μου.

Μαριάννα Κορομηλά, *Ευτυχημένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα*, εκδ. Libro, 1989

Ερωτήσεις κατανόησης

- 1 Πώς φαντάζεστε το λιμάνι του Βασιλικού, όπου ζούσε ο ήρωας του αποσπάσματος;
- 2 Ο ήρωας φαίνεται δεμένος με τον τόπο του. • Πώς αποδεικνύεται η στενή αυτή σχέση μέσα από το κείμενο;

Κείμενο 3 Η Καπνικαρέα

Η βοή του κόσμου που βγήκε για ψώνια, οι επιγραφές, τα φώτα και οι βιτρίνες των καταστημάτων, οι φωνές των πλανόδιων που διαλαλούν τηνπραμάτεια τους, επιφωνήματα και γέλια μικρών και μεγάλων που συνωστίζονται για να δουν καλλιτέχνες του δρόμου, μουσικές που μας ξαφνιάζουν από άλλες εποχές και άλλα μέρη. Ο κόσμος της αγοράς απλώνεται μπροστά μας, καθώς κατηφορίζουμε την οδό Ερμού. Ένας κόσμος ζωντανός που αλλάζει συνέχεια. Στο βάθος του δρόμου διακρίνεται ο παλαιότερος κάτοικος. Επιβλητική και ήσυχη η Καπνικαρέα γνωρίζει όλα τα μυστικά της περιοχής [...].

Η Καπνικαρέα, σύμβολο μιας άλλης εποχής στην καρδιά της πόλης, τόπος συνάντησης και ξεκούρασης για τους περαστικούς, χώρος συγκέντρωσης και προσευχής για τους πιστούς, σημείο προσέλευσης επισκεπτών, μάρτυρας της ανάπτυξης και των αλλαγών της μεγαλούπολης, αγαπημένη εκκλησία παλαιότερων και νεότερων, αδιάφορη για άλλους, είναι εκεί, στο κέντρο, μέσα στον περίπατό σου, για να αναπτύξεις τη δική σου σχέση μαζί της.

Καπνικαρέα, ένα μνημείο στο κέντρο της αγοράς, Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων, Ενημερωτικό φυλλάδιο Υπουργείου Πολιτισμού

Ερωτήσεις κατανόησης

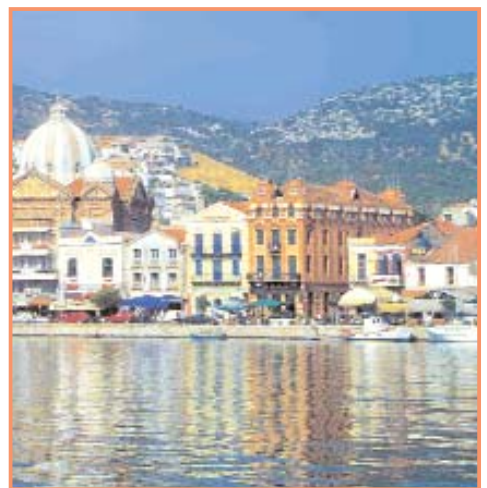
- 1 Τι θα δούμε, καθώς θα κατηφορίζουμε την οδό Ερμού στην Αθήνα;
- 2 Τι αποτελεί η Καπνικαρέα για την Αθήνα και τους ανθρώπους που κυκλοφορούν σε αυτήν;

Κείμενο 4 Μυτιλήνη. Λιμάνι τέχνης και πολιτισμού

Το τρίτο σε έκταση νησί της χώρας είναι συνδεδεμένο με την ιστορία, την τέχνη και τον πολιτισμό. Τόσο στα αρχαία χρόνια όσο και στα νεότερα δεν έλειψαν από τη Λέσβο σπουδαίοι πνευματικοί άνθρωποι, από τον Πιττακό (ένας από τους επτά σοφούς), τη Σαπφώ, τον Αλκαίο και το Θεόφραστο, έως τους Εφταλιώτη, Βενέζη.

Νησί θαυμάσιας αρχιτεκτονικής (περίπου τρεις χιλιάδες κτίσματα έχουν κριθεί διατηρητέα μόνο μέσα στην πρωτεύουσα!). Από τα πλέον δασοσκεπή νησιά της Ελλάδας, η Λέσβος παρουσιάζει θαυμάσιες βλαστικές εναλλαγές (ελαιώνες, αμπέλια, πεύκα, βελανιδιές, καστανιές, έλατα κ.ά.). Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της τα απολιθωμένα δάση με κορμούς είκοσι και πλέον εκατομμυρίων ετών που υπάρχουν κυρίως

στην περιοχή μεταξύ Σιγρίου-Άντισσας-Ερεσού. Κάθε σημείο του νησιού, κάθε ακτή, κάθε χωριό είναι και μια έκπληξη· η ομορφιά είναι διάσπαρτη. Εντυπωσιάζουν οι κόλποι της Γέρας και της Καλλονής, που εισχωρούν τόσο βαθιά στο νησί, ώστε μοιάζουν με λιμνοθάλασσες! Είναι θαυμάσιος ο γύρος του νησιού. Ξεκινώντας από το ανατολικό σημείο, σταματά κανείς στη Σκάλα Συκαμιάς και απολαμβάνει φρέσκο ψάρι δίπλα ακριβώς στην περίφημη εκκλησία της Παναγιάς της Γοργόνας. Διασχίζει το Ματαμάδο και φτάνει στη Μήθυμνα (Μόλυβο) και την Πέτρα στα βόρεια. Στη συνέχεια, κατεβαίνει στην Άντισσα, το πανέμορφο Σίγρι, την Ερεσό, την Καλλονή, τον Πολιχνίτο, το Πλωμάρι και στα ορεινά, στην πανέμορφη Αγιάσο. Σε όποιο χωριό, σε όποια ακτή, η καθαριότητα και η ομορφιά πανταχού παρούσες. Χαίρεσαι να κολυμπάς και να ταξιδεύεις. Υψηλός είναι επίσης ο πολιτισμός της γέυσης, με γνήσια παραδοσιακά προϊόντα και συνταγές αιώνων. Λείψανα της Αρχαιότητας και της Ενετοκρατίας παντού. Νησί ταυτόσημο της τέχνης και της φυσικής ομορφιάς.

περ. «Γεωτρόπιο», εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2004

Ερωτήσεις κατανόησης

- 1 Γιατί στον τίτλο του άρθρου ονομάζεται η Μυτιλήνη «λιμάνι τέχνης και πολιτισμού»; • Δικαιολογήστε το χαρακτηρισμό αυτό με στοιχεία από το κείμενο.
- 2 Δείξτε με βέλη στο χάρτη της Μυτιλήνης το γύρο του νησιού που προτείνει ο συγγραφέας του άρθρου.

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

B

B1

Δευτερεύουσες προτάσεις

Ακούω και μιλώ

1. Χωρίστε τις παρακάτω περιόδους σε προτάσεις:
  - α. «Ο κόσμος της αγοράς απλώνεται μπροστά μας, καθώς καταφορίζουμε την οδό Ερμού» (κειμ. 3)
  - β. «Αυτό ήταν απαραίτητο, επειδή η περιοχή ήταν πολύ εκτεθειμένη σε πειρατικές επιδρομές» (κειμ. 1)
  - γ. «Οι άνεμοι, που φυσούν σχεδόν ακατάπαυστα, και το βραχώδες έδαφος δεν αφήνουν τίποτα να φυτρώσει» (κειμ. 1)
    - Ποιες από τις προτάσεις αυτές συμπληρώνουν το νόημα μιας άλλης πρότασης, εξαρτώνται δηλαδή από μια άλλη πρόταση; • Βρείτε τες και υπογραμμίστε τες. • Θυμάστε πώς ονομάζονται οι προτάσεις αυτές; • Αν όχι, ανατρέξτε στην 8η ενότητα του βιβλίου σας.

2. Τι είδους πληροφορίες δίνουν οι προτάσεις που υπογραμμίσατε παραπάνω; • Σε ποιες ερωτήσεις απαντούν; • Μπορείτε να σκεφτείτε και να διατυπώσετε τις ερωτήσεις αυτές;
  3. Βρείτε και υπογραμμίστε τις δευτερεύουσες προτάσεις στα παρακάτω αποσπάσματα:
    - α. «Όταν άσπριζε η κάμαρα κι έφεγγαν οι τοίχοι, τα ιστιοφόρα είχαν πια καβατζάρει τους πελώριους βράχους στην άκρη του κόλπου κι έρχονταν να φορτώσουν ξυλεία» (κειμ. 2)
    - β. «Με έπαιρνε σηκωτό ο πατέρας από το παράθυρο, να μ' ακουμπήσει κοιμισμένο στο κρεβάτι» (κειμ. 2)
- Τι είδους πληροφορίες δίνουν οι προτάσεις που υπογραμμίσατε; • Διατυπώστε τις ερωτήσεις στις οποίες απαντούν.

Μαθαίνω ότι:

- ▶ Οι δευτερεύουσες προτάσεις λειτουργούν είτε ως **αντικείμενο ή υποκείμενο** του ρήματος της κύριας πρότασης, π.χ. *Είπε ότι θα φύγει από τον τόπο του*, είτε ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί**: δηλώνουν δηλαδή:
  - **χρόνο**, π.χ. *Όταν κατηφορίζεις την Ερμού, έχεις όλη την πόλη μπροστά σου.*
  - **αιτία**, π.χ. *Θύμωσε, επειδή ο Γιάννης αποφάσισε να φύγει.*
  - **σκοπό**, π.χ. *Τα καράβια έρχονταν (για) να φορτώσουν ξυλεία.*
  - **αποτέλεσμα**, π.χ. *Μιλά πολύ σιγά, ώστε μόλις ακούγεται.*
  - **υπόθεση**, π.χ. *Αν πάτε στη Μυτιλήνη, θα περάσετε ωραία.*
  - **εναντίωση**, π.χ. *Αν και περνάει δύσκολα, δεν αφήνει τον τόπο του.*

Κείμενο 5 [Κόρινθος]

...Λέγεται ότι πρώτοι οι Κορίνθιοι χρησιμοποίησαν το σημερινό τρόπο κατασκευής των καραβιών κι οργάνωσης του ναυτικού κι ότι στην Κόρινθο, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, ναυπηγήθηκαν τριήρεις. Και φαίνεται πως ο Κορίνθιος ναυπηγός Αμεινοκλής έφτιαξε τέσσερα πολεμικά καράβια για τους Σαμιώτες. [...]

Επειδή οι Κορίνθιοι έχτισαν την πόλη τους πάνω στον Ισθμό, έγινε από πολύ παλιά εμπορικό κέντρο, γιατί οι Έλληνες, τα παλιά τα χρόνια, επικοινωνούσαν περισσότερο από στεριά παρά από θάλασσα και τόσο αυτοί που έμεναν στην Πελοπόννησο όσο κι εκείνοι που κατοικούσαν έξω απ' αυτήν ήταν υποχρεωμένοι να έρχονται σε επικοινωνία μεταξύ τους διαμέσου της χώρας των Κορινθίων. Έτσι οι Κορίνθιοι έγιναν πολύ πλούσιοι, όπως μαρτυρούν κι οι παλιοί ποιητές που επονόμασαν την πόλη πλούσια...

Θουκυδίδη *Ιστορία*, Βιβλίο Ι, 13, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία, 1985

Διαβάζω και γράφω

1. «Λέγεται ότι πρώτοι οι Κορίνθιοι... παρά από θάλασσα...»: Βρείτε και υπογραμμίστε τις δευτερεύουσες προτάσεις του αποσπάσματος αυτού στο κείμενο 5.
2. Ποιες από τις δευτερεύουσες προτάσεις αυτές είναι υποκείμενο ή αντικείμενο του ρήματος της κύριας πρότασης; • Ποιες λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί; • Τι δηλώνουν;

B2

Υποτακτική σύνδεση προτάσεων

Ακούω και μιλώ

1. Μελετήστε ξανά τα αποσπάσματα που σας δόθηκαν στις δραστηριότητες 1 και 3 (*Ακούω και μιλώ*) της υποενότητας B1. • Με ποιους συνδέσμους εισάγονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που περιλαμβάνονται σε αυτά;
2. Βρείτε με ποια πρόταση συνδέει κάθε σύνδεσμος που εντοπίσατε τη δευτερεύουσα πρόταση που εισάγει. • Ποιες από τις προτάσεις αυτές είναι κύριες και ποιες δευτερεύουσες;
3. Βρείτε τους συνδέσμους που εισάγουν τις δευτερεύουσες προτάσεις του αποσπάσματος: «Λέγεται ότι πρώτοι οι Κορίνθιοι... παρά από θάλασσα...» (κείμε. 5)

Μαθαίνω ότι:

- ▶ Όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις δεν είναι ισοδύναμες (η μία εξαρτάται από την άλλη), συνδέονται μεταξύ τους με κάποιον από τους υποτακτικούς συνδέσμους ή με μια αναφορική αντωνυμία. Αυτός ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων ονομάζεται **υποτακτική σύνδεση**.
- ▶ Συνηθισμένοι **υποτακτικοί σύνδεσμοι** είναι οι:
ότι, πως, να, μήπως, γιατί, επειδή, όταν, αφού, ώστε κ.ά.

Διαβάζω και γράφω

1. Μελετήστε το απόσπασμα: «Βούλιαζαν οι βοϊδάμαξες κι έτρεχαν απ' τα χωράφια οι συγχωριανοί να βοηθήσουν» (κείμε. 2) • Ποιες προτάσεις του αποσπάσματος συνδέονται παρατακτικά και ποιες υποτακτικά;
2. «Πολλοί οικισμοί της Μάνης έχουν κηρυχθεί “διατηρητέοι” και δεν επιτρέπεται ν' αλλάξει η εξωτερική όψη των σπιτιών» (κείμε. 1): Σε ποιο σημείο του αποσπάσματος έχουμε παρατακτική σύνδεση και σε ποιο υποτακτική;
3. «Ξεκινώντας από το ανατολικό σημείο... στην πανέμορφη Αγιάσο» (κείμε. 4): Στο απόσπασμα κυριαρχεί η παρατακτική σύνδεση των προτάσεων. Ξαναγράψτε το ίδιο, προσπαθώντας να μετατρέψετε την παρατακτική σύνδεση σε υποτακτική. • Σχολιάστε τις αλλαγές που κάνατε. • Γιατί νομίζετε ότι ο συγγραφέας του άρθρου προτίμησε την παρατακτική σύνδεση;

B3

Η στίξη στην υποτακτική σύνδεση

Κείμενο 6 Η Λήμνος

Το νησί είναι γνωστό από την αρχαιότητα για το περίφημο κρασί του, που έπιναν ως εκλεκτό ποτό οι ήρωες της Ιλιάδας. Έχει να επιδείξει όμως και μια ευφάνταστη κουζίνα, που από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα πατάει πάνω στα στέρεα υλικά του λαδιού, του κρασιού, του σταριού κι ενός μοναδικού μελιού τοπικής παραγωγής.

Η Ουρανία Βαγιάκου συγκέντρωσε σε ένα βιβλίο τις γεύσεις του νησιού κι ανέλαβε να μας μιλήσει. Αν, λοιπόν, βρεθείτε στη Λήμνο, θα δοκιμάσετε φλομάρια (χυλοπίτες δηλαδή) με κόκορα, τσου-

ρεκάκια (δεν είναι γλυκό, αλλά στριφτές πίτες με τυρί), αστακό με χόρτα του βουνού ή με κριθαράκι, καλαμάρια γεμιστά με αμύγδαλα και σταφίδες και κλίκια (τυρόψωμα).

περ. «Ε», εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2002

Ακούω και μιλώ

1. Βρείτε τις δευτερεύουσες προτάσεις της δεύτερης παραγράφου του κειμένου 6. • Ποιες από αυτές χωρίζονται με κόμμα από τις κύριες και ποιες όχι; • Οι δευτερεύουσες προτάσεις που χωρίζονται με κόμμα από την κύρια, από την οποία εξαρτώνται, λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί ή ως αντικείμενο ή υποκείμενο;
2. «ανέλαβε να μας μιήσει» (κείμε. 6): Τι φανερώνει η δευτερεύουσα πρόταση του αποσπάσματος; • Παίζει ρόλο επιρρηματικού προσδιορισμού, υποκειμένου ή αντικειμένου; • Γιατί νομίζετε ότι δε χωρίζεται με κόμμα από την κύρια πρόταση;
3. Παρατηρήστε για άλλη μία φορά το απόσπασμα: «Λέγεται ότι πρώτοι οι Κορίνθιοι ... παρά από θάλασσα...» (κείμε. 5) • Σε ποιες περιπτώσεις υποτακτικής σύνδεσης προτάσεων χωρίζεται η κύρια πρόταση από τη δευτερεύουσα με κόμμα; • Σε ποιες δεν υπάρχει κόμμα ανάμεσα στην κύρια και τη δευτερεύουσα πρόταση;

Μαθαίνω για το κόμμα στην υποτακτική σύνδεση

- ▶ Όταν μια δευτερεύουσα πρόταση λειτουργεί ως αντικείμενο ή υποκείμενο στο ρήμα μιας άλλης πρότασης, τότε οι δύο προτάσεις **δε** χωρίζονται με κόμμα, π.χ. *Λέγεται ότι οι πρώτοι Κορίνθιοι χρησιμοποίησαν το σημερινό τρόπο κατασκευής των καραβιών.* (κείμε. 5)
- ▶ Όταν η δευτερεύουσα πρόταση δηλώνει κάποια επιρρηματική σχέση (χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.), τότε συνήθως χωρίζεται με κόμμα από την πρόταση που προσδιορίζει, π.χ. *Ο κόσμος της αγοράς απλώνεται μπροστά μας, καθώς κατηφορίζουμε την οδό Ερμού.* (κείμε. 3)

Διαβάζω και γράφω

Γράψτε μια παραδοσιακή συνταγή του τόπου σας, μια συνταγή για κάποιο γλυκό ή φαγητό. Αν δε γνωρίζετε, ρωτήστε τη μητέρα ή τη γιαγιά σας ή άλλο συγγενικό σας πρόσωπο. • Χρησιμοποιήστε υποτακτική σύνδεση προτάσεων. • Προσέξτε σε ποιες περιπτώσεις θα χρησιμοποιήσετε κόμμα.

ΣΗΜΕΙΑ ΣΤΙΣΗΣ

Ακούω και μιλώ

1. Ξαναθυμηθείτε τις περιπτώσεις στις οποίες βάζουμε κόμμα (συμβουλευτείτε τις ενότητες 8 και 10) και συζητήστε τες στην τάξη.
2. Διαβάστε τα παρακάτω αποσπάσματα δυνατά και ακούγοντάς τα παρατηρήστε πότε χρησιμοποιείται το κόμμα:
  - α. «Το Γύθειο, η Αρεόπολη, το Οίτιλο, ο Κάμπος, ο Κότρωνας και άλλα 270 χωριά και χωριουδάκια αποτελούν τη Μάνη» (κείμε. 1)
  - β. «Έτρεχα τότε στο γωνιακό υπνοδωμάτιο, έσπρωχνα ένα σκαμνί στο παράθυρο, μα μονάχα τη βάρκα μας κατάφερνα να δω» (κείμε. 2)
  - γ. «Τον έξω κόσμο τον γνώρισα, τον έφαγα με το κουτάλι» (κείμε. 2)
  - δ. «Αν βρεθείτε στη Λήμνο, θα δοκιμάσετε φλομάρια» (κείμε. 6)

3. Διαβάστε δυνατά τα παραπάνω αποσπάσματα. • Σε ποια σημεία παρατηρείτε παύση, ένα μικρό σταμάτημα της φωνής σας; • Πώς αποδίδεται αυτή η παύση στο γραπτό λόγο;
- Διαλέξτε τα σωστά, βάζοντας ✓ στα κατάλληλα κουτάκια:

Βάζουμε κόμμα

- Για να χωρίσουμε κύριες από δευτερεύουσες προτάσεις
- Πριν από κάθε σύνδεσμο
- Στο τέλος μιας περιόδου
- Για να χωρίσουμε όμοιες προτάσεις στο ασύνδετο σχήμα
- Για να χωρίσουμε λέξεις ή φράσεις ασύνδετες
- Για να χωρίσουμε το αντικείμενο από το υποκείμενο
- Για να χωρίσουμε την κλητική από την υπόλοιπη πρόταση (π.χ. *Γιάννη, έλα κοντά μας*)

4. Θυμηθείτε τον ορισμό της περιόδου στην ενότητα 8. Ποιο ρόλο παίζει η τελεία εκεί;
5. Διαβάστε δυνατά το κείμενο 6.
- Διαλέξτε το σωστό, βάζοντας ✓ στο κατάλληλο κουτάκι:

Τελεία βάζουμε για να αποδώσουμε στο γραπτό λόγο

- Μεγάλο σταμάτημα της φωνής
- Μικρό σταμάτημα της φωνής
- Καθόλου σταμάτημα της φωνής

Κείμενο 7 [Το τρενάκι του Πηλίου]

[...] Δεν έχει καν το ύφος ότι εκτελεί συγκοινωνία. Θαρρείτε πως βγήκε περίπατο για τη δική του ευχαρίστηση. Πηγαίνει αργά – σαν για να χαρεί περισσότερο τη φύση και τον ανοιξιάτικο ήλιο. Σταματάει κατά το κέφι του – σαν για να θαυμάσει μια ωραία θέα. Και στους μικρούς σταθμούς όπου ξαποσταίνει από το άσθμα του, δημιουργεί μια ατμόσφαιρα οικεία και εγκάρδια.

Στους σταθμούς αυτούς είναι ανθισμένα πεζούλια, καφενεδάκια κάτω από ριγηλές* λεύκες, κόσμος που γνωρίζεται με τον κόσμο του τρένου. Αρχίζουν, λοιπόν, ατέλειωτες κουβέντες, ο μοναδικός υπάλληλος του τρένου παίρνει παραγγελίες και καλάθια για τον παραπέρα σταθμό, ένας ρομαντικός ταξιδιώτης κατεβαίνει να κόψει λουλούδια των χωραφιών, άλλοι παραγγέλνουν καφέ, άλλος πάει για τις μικρές του ανάγκες πίσω από τις ανθισμένες βραγιές... Το μικρό τρένο δίνει σ' όλους καιρό – για όλ' αυτά. Κι όταν σφυρίζει, δεν είναι για ν' αναγγείλει ασυζήτητα ότι φεύγει, αλλά για να ρωτήσει: «Ε, τι λέτε; Πάμε τώρα;». Κι αν κανείς πίσω από τις ανθισμένες βραγιές δεν έχει τελειώσει ακόμα, το μικρό τρένο τον περιμένει με μακροθυμία. Δε βιάζεται!

Κι αλήθεια: γιατί να βιαστεί; Θα ήταν ανόητο. Είναι τόσο ωραία όλα: το ανοιξιάτικο πρωί, η φύση, ο Παγασητικός... Τόσο ωραία! Πουθενά αλλού δε θα 'βρισκε κανείς τόση ομορφιά συνδυασμένη με τόση πραότητα και ειρήνη! Όλη η φύση, από το Βόλο στις Μηλιές, έχει μια κυριακάτικη εμφάνιση. Όλα είναι καθαρά στα μικρά χωριά που περνάμε –Αγριά, Λεχώνια– όλα είναι γιορταστικά στα χωράφια, στο φως, στα νερά του κόλπου! Στ' ακροθαλάσσι, μπρος στη φωτεινή, την ονειρώδη γαλήνη του γλαυκού Παγασητικού, βλέπεις γέρικες βάρκες, ξεχασμένες σε μια γλυκιά υπνηλία· κάτω από τις ασημένιες ελιές βόσκουν νωθρά κοπάδια προβάτων· σ' όλο το μάκρος του δρόμου κυλάν ρυάκια ανάμεσα από παπαρούνες και χαμομήλια· οι κερασιές είναι ανθισμένες κι ο ανοιξιάτικος αέρας είναι γεμάτος ευωδίες.

* ριγηλός: αυτός που τρεμουλιάζει, που τρέμει από το κρύο, τον αέρα.

Διαβάζω και γράφω

- Υπογραμμίστε όλες τις προτάσεις του κειμένου 7 που έχουν ερωτηματικό στο τέλος και όλες όσες έχουν θαυμαστικό. • Τι εκφράζει καθεμιά απ' αυτές;
- Ανατρέξτε στην 1η ενότητα του βιβλίου σας και στη γραμματική σας και γράψτε σε ποιες προτάσεις βάζουμε ερωτηματικό. • Σε ποιες προτάσεις βάζουμε θαυμαστικό;

Ακούω και μιλώ

- Συζητήστε στην τάξη τι κερδίζει το κείμενο με τα ερωτηματικά και τα θαυμαστικά που έχει χρησιμοποιήσει ο συγγραφέας του.
- Εντοπίστε τα σημεία εκείνα στα οποία υπάρχει διπλή τελεία. • Γιατί τη χρησιμοποιεί ο συγγραφέας; • Τι θέλει να δηλώσει με αυτήν;
- Σ' ένα σημείο του κειμένου ο συγγραφέας χρησιμοποιεί εισαγωγικά. Σε ποιο; • Σε τι του χρησιμεύουν τα εισαγωγικά;
- Βρείτε τα δύο σημεία του κειμένου στα οποία ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αποσιωπητικά. • Τι θέλει να δηλώσει με αυτά σε καθεμιά περίπτωση;
- Βρείτε τη διπλή παύλα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενο 7. • Γιατί τη χρησιμοποιεί; • Σε τι τον εξυπηρετεί;
- Λίγο παρακάτω, στην υποενότητα Δ, θα βρείτε ένα απόσπασμα από μία σελίδα λεξικού. Προσέξτε την άνω τελεία που υπάρχει στην πρώτη σειρά. • Συζητήστε στην τάξη γιατί χρησιμοποιείται αυτό το σημείο στίξης. Τι εξυπηρετεί;
- Στο ίδιο απόσπασμα του λεξικού παρατηρήστε και συζητήστε τη χρήση της διπλής τελείας. • Τι συμπεράσματα βγάζετε για το ρόλο που παίζει στο γραπτό λόγο;
- Στο κείμενο 6, βρείτε τα σημεία εκείνα στα οποία χρησιμοποιούνται παρενθέσεις. • Για ποιους λόγους τις χρησιμοποιεί ο συγγραφέας;

Διαβάζω και γράφω

- Καταγράψτε τα συμπεράσματά σας από τη συζήτηση που προηγήθηκε στην τάξη και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα. Αν θέλετε, συμβουλευτείτε και το βιβλίο γραμματικής.

Σημείο στίξης	Το χρησιμοποιούμε όταν θέλουμε...
Διπλή τελεία	
Εισαγωγικά	
Αποσιωπητικά	
Διπλή παύλα	
Άνω τελεία	
Παρένθεση	

- Ηχογραφήστε ένα σύντομο δελτίο ειδήσεων (ενός λεπτού). • Στη συνέχεια μετατρέψτε το προφορικό κείμενο σε γραπτό, σημειώνοντας τα κατάλληλα σημεία στίξης.

Τόπος (ο) 1. τοποθεσία, μέρος, περιοχή • Φε. (λόγ.) (α) **κατά τόπους** κατά περιοχή, τοπικά: - θα σημασιολογούν βροχοπτώσεις (β) **κρηνίου τόπος** ο Γολγοθάς (βλ.λ.) (γ) **Άγιοι Τόποι** τα μέρη στα οποία έζησε και δίδαξε ο Χριστός (δ) (λόγ.) **επί τόπου** με παρουσία (κόποιου) σε αυτό τον ίδιο τον τόπο που τον ενδιαφέρει: ο υμνολόγος θα μεταβεί -, για να επιβλέψει το έργο (ε) (μτφ.) **μένω στον τόπο** πεθαίνω ακαριαία: τον χτύπησε σφαίρα και έμεινε στον τόπο (στ) **αφήνω (κόποιον) στον τόπο** σκοτώνω (κόποιον) ακαριαία: τον χτύπησε με δόνηση και τον άφησε στον τόπο (ζ) **κοινός τόπος** η κοινοτοπία (βλ.λ.): η ανάγκη περιορισμού των ελλειμμάτων αποτελεί κοινό τόπο πλέον (η) **άλλοι τόποι, άλλοι άνθρωποι** τα ανθρώπινα ήθη και έθιμα ποικίλλουν από τόπο σε τόπο (θ) **από τόπο σε τόπο** σε διάφορες περιοχές: η λαϊκή μας μουσική διαφέρει - (ι) **τόπος αναπαύσεως** το νεκροταφείο 2. το μέρος από το οποίο κατάγεται ή στο οποίο διαμένει (κόποιος) (χωριά, πόλη ή χώρα), η πατρίδα: *ιστοσελιγνό τον - μου || ο - μας είναι ξεχωριστός από το κράτος* • Φε. (α) (παροιμ.) **παπούτσι από τον τόπο σου κι ως είν' και μπαλωμένο** βλ. λ. *παπούτσι* 3. ο χώρος που καταλαμβάνει ένα αντικείμενο, η θέση στην οποία βρίσκεται: *κάν πρόγραμμα βρισκόταν στον - του* • Φε. (α) **πίσω τόπο** βλ. λ. *πίσω* (β) (μτφ.) **δίνω τόπο στην οργή** συγκριτά τον θυμό μου, καθώς να είμαι οργισμένος: *δωσε τόπο στην οργή και αφού βλέπεις ότι έχει μετανιώσει!* (γ) **κάνω τόπο (σε κόποιον)** αφήνω ελεύθερο χώρο: *κάνε τόπο να περάσουν με!* (δ) **τόπο στα νιάτα!** (ως σύνθημα) για την ανάγκη ανειδίκευτης ενός χώρου (εργασιακού, πολιτικού κ.ά.) σε έμφυχο υλικό με προέγερση νεότερων στελεχών: είναι καιρός να αποσυρθεί η καλαϊά φρουμά από την ηγεσία της παράταξης -! 4. (μτφ.) θέση στο Διαδίκτυο: *στον διαδικτυακό μας - υπάρχουν ιστοσελίδες για όλα τα σφάλματα* • 5. μιλ. **γεωμετρικός τόπος** το σύνολο σημείων που έχουν ορισμένη κοινή ιδιότητα και συνήθ. ανήκουν σε μια ευθεία, γραμμή ή επιφάνεια. • ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ, πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., σγν. ετόμου, έντελώς υποθετικός και ανεπιβεβαιώστες θεωρούνται οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με λθβ *tenkú* «εκτείνω, εξαπλώνομαι», με αρχ. σγγλ. *rafiar* «συναινώ, παρέχω, επιτρέπω» και με αρχ. σλαβ. *terp* «χτυπά», οι οποίες προτιποθέτουν δυσσεμηνευτές μεταβολές].

-τόπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: 1. τόπο ή περιοχή γεμάτη από κάτι: *θαμνό-τοπος, ψηφό-τοπος* 2. τόπο που προορίζεται για κάτι: *βιοσκό-τοπος, κινητό-τοπος, βιβλ-τοπος* 3. τόπο που έχει συγκεκριμένη ιδιότητα: *ζερό-τοπος, σπριτό-τοπος*.

[ΕΤΥΜ. β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το σου. τόπος και εμφανίζεται τόσο σε κληρονομηθέντα σύνθετα (λ.χ. αρχ. *θ-τοπος, έκο-τοπος, μτγν. ιδιο-τοπος*) όσο και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. σγγλ. *bio-topos*), από όπου επεκτάθηκε σε γενικότερη χρήση (λ.χ. *δασο-τοπος, ηρησό-τοπος*)].

τοποτηρητής (ο) 1. πρόσωπο που έχει εξουσιοδοτηθεί να αντικαθιστά (κόποιον), όταν απουσιάζει (λ.χ. ο κληρικός που αναπληρώνει τον εκίσκοπο χηρεύουσας επισκοπής) 2. (μτφ.) το πρόσωπο που τοποθετεί κόποιος κόπου, για να επιτηρεί, να εποικτεί και να του αναφέρει τι γίνεται: «ο υπουργός Εξωτερικών δεν είδε με καλό μάτι την τοποθέτηση τοποτηρητή του προθυμοεργού *δέκλα του*» (εφημ.). — **τοποτηρητής** (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < τοποτηρά (-έω) < τόπος + τηρά].

τοποχρονολογία (η) [1892] [τοποχρονολογιών] (στη βιβλιογραφία) ο τόπος, η χρονολογία και ο εκδοτικός οίκος ενός δημοσιεύματος.

τοπωνυμία (η) [1874] [τοπωνυμίων] η ονομασία τόπου ή γεωγραφικού χώρου ΣΥΝ. τοπωνύμιο. • ΣΧΟΛΙΟ λ. -ισ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *toponymie*].

τοπωνυμικός, -ή, -ό [1891] 1. αυτός που σχετίζεται με τις τοπωνυμίες: - έρευνες / *κατάλογοι* 2. **τοπωνυμικό** (το) το σύνολο των τοπωνυμίων χώρος ή περιοχή: - τής *Ηλείας*.

Γεωργίου Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998

Ακούω και μιλώ

1. Πόσες σημασίες της λέξης «τόπος» δίνονται σε αυτή τη σελίδα του λεξικού;
2. Ο τίτλος της ενότητας αυτής του βιβλίου σας περιέχει τη λέξη «τόπος». • Ποια σημασία έχει; • Διαλέξτε μία από όσες διαβάσατε στο λεξικό.
3. Πλάι στο λήμμα «τόπος» υπάρχει (ο). Καταλαβαίνετε τι σημαίνει;

Διαβάζω και γράφω

1. Στο κείμενο 7 υπάρχει η λέξη «καιρός». Βρείτε σε ένα λεξικό τις σημασίες που μπορεί να έχει η λέξη αυτή και γράψτε στο τετράδιό σας αυτή που νομίζετε ότι δίνει την ερμηνεία της λέξης μέσα στο συγκεκριμένο κείμενο.
2. Στο τέλος κάθε λήμματος στη σελίδα του λεξικού που σας δόθηκε γράφει ΕΤΥΜ. Ξέρετε τι σημαίνει αυτό; • Τι σημαίνει «ετυμολογία της λέξης»;
3. Καταγράψτε τις συντομογραφίες που υπάρχουν στη σελίδα του λεξικού που σας δόθηκε. • Μπορείτε να φανταστείτε τι σημαίνει καθεμιά; • Αν όχι, ανοίξτε ένα λεξικό. Στις πρώτες του σελίδες θα τις βρείτε.
4. Ένα λεξικό μπορεί να είναι: ερμηνευτικό, ορθογραφικό, ετυμολογικό, συνωνύμων-αντιθέτων κ.ά. Τι άλλο μπορεί να είναι ένα λεξικό; • Ξέρετε άλλα είδη λεξικών;
5. Τι σημαίνει «ερμηνευτικό» και τι «ετυμολογικό» λεξικό;

Ακούω και μιλώ

1. Ποια από τις φωτογραφίες της πρώτης σελίδας της ενότητας (σελ. 149) σας θυμίζει τον τόπο σας;
  - Για ποιους λόγους;
  - Συζητήστε στην τάξη: αν σας ζητούσαν να βγάλετε μια αντιπροσωπευτική φωτογραφία από τον τόπο σας, τι θα φωτογραφίζατε και γιατί;
2. Ο συγγραφέας στο κείμενο 8 που ακολουθεί μεγάλωσε στην Αλεξάνδρεια.
  - Ποιες εικόνες (οπτικές και ακουστικές) της πόλης του δίνει στο κείμενο;
  - Αν περπατούσατε στο δρόμο της πόλης αυτής, τι θα μυρίζατε;
  - Ποια στοιχεία συνθέτουν, σύμφωνα με το συγγραφέα, την εικόνα της πόλης του και τον πολιτισμό της;

Κείμενο 8 Αναμνήσεις από την Αλεξάνδρεια

Οι αφεντάδες παίζουν τάβλι, αδιάφοροι για τον ήχο της θάλασσας και τη φωνή της Ομ Καλσούμ που ξεχύνεται στην ατμόσφαιρα. Τα ζαχαροπλαστεία ξεχειλίζουν από ποικιλόχρωμα γλυκά, πολύχρωμα λουκούμια, ιριδίζοντα ποτά. Στο δρόμο τα καροτσάκια πουλάνε ξερά φρούτα, ελιές, αρνίσια σουβλάκια και το τσάι με τη μέντα.

Αντικριστά, λαμπτήρες με νέον και λάμπες πετρελαίου, μεγάλα κτίρια και ταπεινά μαγαζάκια, κάρτα και αμερικάνικα αυτοκίνητα· η Αλεξάνδρεια δείχνει ταυτόχρονα τα δύο της πρόσωπα.

Η τρυφερότητα, η φιλοξενία, το χιούμορ μ' ανέθρεψαν και με πότισαν όσο και οι τηγανίτες από κουκιά και ο χυμός των χαρουπιών.

Ζωρζ Μουστακί, *Αναμνήσεις από την Αλεξάνδρεια*
περ. Ομπρέλα, 2002

Διαβάζω και γράφω

1. Γράψτε για το ημερολόγιό σας μια παράγραφο για τις αλλαγές που παρατηρείτε τα τελευταία χρόνια στην περιοχή που μένετε ή άλλες αλλαγές που προβλέπετε ότι θα γίνουν.
  - Παράλληλα, γράψτε και τα συναισθήματα που σας προκαλούν οι αλλαγές αυτές.
2. Γνωρίστε τα τοπωνύμια ή τα ονόματα μεγάλων οδών της περιοχής σας.
  - Από πού προέρχεται η ονομασία της πόλης ή του χωριού σας;
  - Βρείτε και καταγράψτε τέτοιου είδους πληροφορίες και διαβάστε τες στην τάξη σας, για να γνωρίσετε καλύτερα την περιοχή σας.
3. Από ένα σχολείο που βρίσκεται μακριά από το δικό σας, σας ζητούν ένα κείμενο για την περιοχή σας, για να το δημοσιεύσουν στη σχολική τους εφημερίδα. Γράψτε τους για τον τόπο σας, το όνομά του, τις φυσικές ομορφιές του, το πώς ήταν παλιότερα και σήμερα (σπίτια, δρόμοι κ.λπ.), κάποια γνωστή προσωπικότητα που έζησε σε αυτόν ή όποιο άλλο στοιχείο σας εντυπωσιάζει.
  - Μπορείτε να καθορίσετε –με τη βοήθεια του καθηγητή σας– 3-4 κριτήρια αξιολόγησης που θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε για να κρίνετε τα κείμενά σας;
  - Μην παραλείψετε να συμπεριλάβετε σε αυτά τη σωστή χρήση των σημείων στίξης που διδαχτήκατε σε αυτή την ενότητα.

Διαθεματική εργασία

«Αποφασίσατε να ετοιμάσετε ένα ενημερωτικό φυλλάδιο για τον τόπο σας (πόλη ή χωριό) το οποίο θα μπορείτε να δίνετε σε ξένους για να τον γνωρίσουν ή να το αναρτήσετε στο διαδίκτυο για να προσελκύσετε επισκέπτες στην περιοχή σας».

- ▶ Χωριστείτε σε ομάδες.
  - Η πρώτη θα ασχοληθεί με την ιστορία του τόπου.
  - Η δεύτερη με την αρχιτεκτονική (σπίτια, δημόσια κτίρια κ.λπ.).
  - Η τρίτη με τοπική μουσική και χορούς.
  - Η τέταρτη με την τοπική κουζίνα-κρασιά / προϊόντα της περιοχής.
  - Η πέμπτη με ήθη και έθιμα των κατοίκων.
  - Η έκτη με τις ασχολίες-επαγγέλματα των κατοίκων.
  - Η έβδομη με το φυσικό περιβάλλον.
- ▶ Κάθε ομάδα θα συγκεντρώσει υλικό από διάφορα βιβλία και το διαδίκτυο. Παράλληλα θα συγκεντρώσει και φωτογραφίες για τον τόπο στο παρελθόν και σήμερα.
- ▶ Μπορείτε ακόμα να πάρετε και συνεντεύξεις από παλιούς κατοίκους της περιοχής, που θα σας μιλήσουν για τις αλλαγές που έγιναν στον τόπο σας. Τέλος, συνθέστε το φυλλάδιό σας με τα στοιχεία που συγκεντρώσατε.

ΑΣ ΘΥΜΗΘΟΥΜΕ ΤΙ ΜΑΘΑΜΕ Σ' ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΝΟΤΗΤΑ

- ▶ Μια δευτερεύουσα πρόταση μπορεί να λειτουργεί
  - α. ονοματικά: ως ..... ή .....
  - Σε αυτή την περίπτωση ..... κόμμα.
  - β. επιρρηματικά: να δηλώνει δηλαδή
.....
.....
- ▶ Οι πιο συχνοί υποτακτικοί σύνδεσμοι είναι οι .....
- ▶ Με τα σημεία στίξης καταλαβαίνουμε:
  - α. το είδος της πρότασης (αποφαντική, ...
  - β. τις παύσεις και τα ανεβοκατεβάσματα της φωνής μέσα σε μια περίοδο λόγου,
  - γ. τις συντακτικές σχέσεις που συνδέουν ορισμένα στοιχεία της περιόδου (αν π.χ. πρόκειται για δευτερεύουσα πρόταση ή πρόκειται για παράθεση ή επεξήγηση, υπάρχει κόμμα).
- ▶ Υπάρχουν πολλά είδη λεξικών:
π.χ. ....

Α. ΓΛΩΣΣΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

- **ανισοσύλλαβα ονόματα** Ονόματα των οποίων ορισμένοι τύποι εμφανίζουν κατά την κλίση τους μια συλλαβή παραπάνω
- **δικατάληκτα ονόματα** Ονόματα που κατά την κλίση τους εμφανίζουν δύο διαφορετικές καταλήξεις
- **δραματοποίηση** Η αναπαράσταση ενός γεγονότος, μιας κατάστασης κτλ. στην τάξη και η υπόδυση των αντίστοιχων ρόλων από μαθητές και διδάσκοντα
- **επιθήματα** Παραγωγικά στοιχεία της γλώσσας που προστίθενται (ακολουθούν) στο θέμα μιας λέξης, σχηματίζοντας μια νέα παράγωγη λέξη
- **ισοσύλλαβα ονόματα** Ονόματα των οποίων όλοι οι τύποι διατηρούν, όταν κλίνονται, τον ίδιο αριθμό συλλαβών
- **παραγωγή** Ένας από τους βασικούς τρόπους σχηματισμού νέων λέξεων που βασίζεται στην προσθήκη προθημάτων και επιθημάτων στο θέμα
- **περίσταση επικοινωνίας** Το σύνολο των εξωκειμενικών στοιχείων της περιστασης όπου παράγεται και χρησιμοποιείται ένα κείμενο, τα οποία λειτουργούν περιοριστικά για το κείμενο, αφού καθορίζουν το είδος, το θέμα, τα νοήματα και τις σημασίες του κειμένου, καθώς και την έκταση και το ύφος του
- **προθήματα** Παραγωγικά στοιχεία της γλώσσας που μπαίνουν μπροστά από το θέμα μιας λέξης, σχηματίζοντας μια νέα παράγωγη λέξη. Μαζί με τα επιθήματα ονομάζονται προσφύματα
- **σύνθεση** Βασικός τρόπος σχηματισμού νέων λέξεων με συνδυασμό άλλων
- **τρικατάληκτα ονόματα** Ονόματα τα οποία, όταν κλίνονται, εμφανίζουν τρεις διαφορετικές καταλήξεις.
- **υποκοριστικά** Ονόματα που παράγονται με τη χρήση επιθημάτων τα οποία δηλώνουν ποσοτική ή συναισθηματική σμίκρυνση

Β. ΞΕΝΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

- **άλμπουμ** 1. βιβλίο με χοντρό εξώφυλλο, λευκά φύλλα ή θήκες για τη συλλογή και ταξινόμηση φωτογραφιών, γραμματοσήμων, αυτογράφων 2. πολυτελής έκδοση όπου ανθολογούνται έργα τέχνης, τραγούδια ή σίτχοι
- **κόμικ(ς)** σειρά από ασπρόμαυρα ή έγχρωμα σχέδια που αφηγούνται ποικίλου περιεχομένου ιστορίες και δημοσιεύονται είτε σε συνέχειες σε εφημερίδες και περιοδικά είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις
- **λεζάντα** το σύντομο επεξηγηματικό κείμενο, που συνοδεύει εικόνα, σκίτσο, σχέδιο ή φωτογραφία
- **πορτρέτο** 1. προσωπογραφία 2. οτιδήποτε λειτουργεί ως παρουσίαση προσώπου ή πράγματος, σκιαγράφηση των βασικών του χαρακτηριστικών
- **πόστερ** η αφίσα, κυρίως αυτή που προορίζεται να διακοσμήσει τοίχους δωματίου
- **σερφάρισμα** γρήγορη περιδιάβαση στο διαδίκτυο, στον κυβερνοχώρο, αναζητώντας πληροφορίες, μηνύματα, εικόνες κτλ.
- **σκίτσο** 1. πρόχειρο σχέδιο προσώπου ή πράγματος στις πολύ βασικές του γραμμές 2. σχέδιο με γελοιογραφικό ή άλλο περιεχόμενο, που δημοσιεύεται σε εφημερίδες ή περιοδικά ως σχόλιο της επικαιρότητας.

- Αγώνες Ολυμπιακοί 124-126, 128, 131-132, 134, 136
- αθλητές 76, 124-125, 130-136
- αθλητισμός 123, 128, 134-135
- αντικείμενο 84-85, 103, 110, 141, 154, 156-157
- άξονας παραδειγματικός 143-144
- άξονας συνταγματικός 141, 143-144
- άρθρο αόριστο 116-117
- άρθρο οριστικό 115-117
- άρθρων κλίση 115-116
- αφήγηση 47-51, 58, 83, 94, 97, 103, 132-133, 135
- βιβλίο 138, 141-148
- γλωσσική ποικιλία 31, 140
- Γυμνάσιο 10, 22, 24, 26, 35
- δημιουργική απασχόληση 109
- διαδίκτυο 29, 31, 58, 60, 109-110, 112, 117, 120-122, 136, 140, 161
- διατροφή 60-65, 67, 72, 74, 78-79
- δομή 47-48, 51, 102, 110
- εικόνα 11, 13, 43, 51, 54, 56-57, 76, 100-101, 119, 122, 145, 147, 150, 160
- επεξήγηση 35, 105-106, 161
- επίθετο 22, 36, 43, 46, 65, 67-69, 73-74, 78, 80, 84, 93, 106-107, 117-118, 120
- επιθέτων κλίσεις 72
- επίθημα 75, 106-107, 109, 118
- επικοινωνία 11, 14-15, 17-18, 20-21, 24, 27, 29, 31, 33, 38, 68, 77, 84, 114
- επικοινωνίας παράγοντες 12
- επικοινωνίας συνθήκες/περιστάσεις 148
- επιτονισμός 31, 77
- επιχείρημα 53
- θέατρο 93, 95-97, 120, 148
- θεματική πρόταση 34-35, 43, 55, 107-108
- κατακλείδα 34-35, 37, 108
- κατάληξη 75, 80, 86, 90, 106-107, 109, 118
- κατηγορούμενο 65, 91-92, 103, 110
- κειμένου είδη 58
- κινηματογράφος 84-85, 87, 89, 91, 93, 97, 114, 120
- κώδικες επικοινωνίας 15
- λεξικό 36, 75, 78, 108, 145, 158-159, 161
- λεπτομέρειες 30, 34, 37, 43, 46, 55, 97, 100-102, 108, 113, 125, 134
- λόγος γραπτός 22, 28-29, 31
- λόγος προφορικός 28-29, 31, 33, 37, 45, 77, 105, 117
- μόρφωση 139
- οθόνη 18, 89, 114, 148
- ουσιαστικό 22, 36, 63, 65, 67-71, 73, 78, 84-85, 93, 103-110, 116-118, 120, 141
- ουσιαστικών κλίσεις 68
- παιχνίδι 13, 18, 34, 38, 101-102, 109-110, 112, 129-130, 142
- παράγραφος 20-21, 34-35, 37-38, 43, 46-48, 50, 52, 55, 58, 79, 107-108, 110, 130, 135, 144, 160
- παραγωγή 74, 80, 106
- παράθεση 105-106
- παράσταση 13, 58, 82, 86, 90, 93, 96-97, 109
- περιγραφή 43-47, 58, 78-79, 92, 109, 118-120
- περίληψη 44, 48, 52-53, 58
- περίοδοι λόγου 127
- πλαγιόπιλος 43, 44, 47-48, 52, 58, 108, 110
- πολιτισμός 113, 124-125, 148, 152-153, 160
- πολυτροπικό κείμενο/πολυτροπικότητα 17, 56-58
- πρόθημα 75, 80, 106
- προσδιορισμός επιθετικός 65, 67-68, 131
- προσδιορισμός ετερόππτως 104-105
- προσδιορισμός ομοιόππτως 104-106
- προτάσεων είδη 20, 24
- πρόταση απλή 18, 24
- πρόταση αποφαντική 20-21, 24
- πρόταση αρνητική 21
- πρόταση δευτερεύουσα 127-130, 153-157
- πρόταση ελλειπτική 17-19
- πρόταση επαυξημένη 18-19
- πρόταση επιφωνηματική 20, 24
- πρόταση ερωτηματική 20-21, 24, 55
- πρόταση καταφατική 21
- πρόταση κύρια 127-130, 154-157
- πρόταση προστακτική 20-21, 24
- ρήμα 19, 22, 36, 43, 47, 50, 63-65, 70, 84-97, 103, 106, 110, 115, 117-118, 127, 131, 138, 141-142, 154, 156
- ρήμα συνδεδετικό 91-93, 97-98, 103, 109
- σήματα 12, 15-17, 22, 24
- στίξης σημεία 19, 21, 129-131, 135, 158, 160-161
- σύνδεση παρατακτική 128-130, 135, 155
- σύνδεση υποτακτική 155-156
- σύνδεσμοι 127-130, 136, 155, 157, 161
- συνδεδεμένες λέξεις 35-36, 47-48, 50-52, 131
- σύνθεση 22, 46, 74, 80
- σχήμα ασύνδετο 130-131, 135
- σχολείο 12, 26, 28-29, 31, 33-35, 37-38, 51, 63, 67-68, 72, 102, 106-107, 115, 117, 121, 136, 145-148, 160
- ταινία 66, 83-84, 90, 96, 115, 121
- τόπος 40, 45, 47-48, 79, 84, 105, 107, 132, 148, 151-152, 154, 156, 159, 160-161
- υγεία 54, 60-61, 63, 76, 79, 101
- υποκείμενο 80, 85, 88, 91-92, 103, 110, 131, 141, 154, 156-157
- ύφος 14-15, 24, 28, 33, 37, 43, 48, 83, 95, 135
- φαγητό 18, 48, 60, 67-68, 76, 78, 125
- φράση ονοματική 63-65, 80, 84, 85, 105-106, 110, 142
- φράση ρηματική 63-64, 85, 142
- φύση 40, 42, 45, 51, 53, 55, 109, 146, 150, 157
- χειρονομίες 11, 29, 31, 38, 77-78

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιοσίσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιοσίσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.